

مقاصد الشريعة در فقه اماميه

مهدی گرامی پور

www.ketab.ir

سرشناسه : گرامی پور، مهدی
 عنوان و نام پدیدآور : مقاصد الشریعه در فقه امامیه، مهدی گرامی پور.
 مشخصات نشر : تهران: سنجش و دانش، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری : ۲۷۵ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۲-۴۵۰-۲
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.
 موضوع : فقه جعفری -- قرن ۱۲
 رده بندی کنگره : BP183/13925 ۱۳۹۲/۵۴۸۷
 رده بندی دیویی : ۳۴۲/۱۹۷
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۷۶۱۰۲

مقاصد الشریعة در فقه امامیه

گردآورنده : مهدی گرامی پور
 ناشر : انتشارات سنجشی و دانش
 طراح جلد : امیر خدانی
 نوبت چاپ : اول ۱۳۹۲
 تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۲-۴۵۰-۲
 قیمت : ۵۰۰ تومان
 نشانی : تهران، میدان انقلاب، خیابان دانشگاه، تقاطع رواسمهر، پلاک ۱۲۶
 تلفن : ۰۲۱-۶۱۲۶

www.sanjesh.ir

❖ کلیه حقوق مادی و معنوی چاپ این اثر محفوظ می باشد ❖

فهرست مطالب

۱۳	بخش اول: شناخت مقاصد
۱۳	فصل اول: کلیات
۸۷	بخش دوم: مبرهای مهم مقاصد شارع
۱۴۶	فصل دوم: راهپیمایی کشف مقاصد به واسطه غیر نص
۱۹۰	بخش سوم: جایگاه تناقض در تنبیط و اجرای حکم شرعی
۱۹۰	فصل اول: بررسی مقاصد در اصول فقه
۲۳۴	فصل دوم: افراط و تفریط در تمسک به مقاصد
۲۵۶	نتیجه گیری
۲۵۸	پیشنهاد:
۲۶۰	منابع و مأخذ

www.ketab.ir

پیشگفتار

تمامی افعال خداوند دارای اهداف و غایاتی است همانطور که عالم آفرینش که فعل تکوینی خداوند است دارای هدف می باشد، دین و شریعت که فعل تشریحی خداوند است خالی از هدف و غرض نیست. اهداف خداوند در تکوین و تشریح همسو و هماهنگ با یکدیگر می باشند و در تشریح نیز تمامی اهداف خداوند اعم از اهداف دین، اهداف شریعت و اهداف در تشریح احکام جزئی متناسب با یکدیگر هستند. هر یک از این مجموعه بصورت هماهنگ در نهایت به سوی هدف واحدی در حرکت هستند. گروهی که پیوسته این اهداف برآمده اند و به تأمل در احکام دین پرداخته اند و سعی کرده اند مقاصد آن را بشناسند و به آن نیز وجود داشته اند که با استناد به آیه شریفه لا یسأل عما یفعل هر گونه دلیل از حد دین را محکوم می کردند. کتاب هایی چون علل الشرایع، اثبات العلل، مقاصد الشریعه و... تحقیق به نشانی به این هدف نگارش شده اند.

تردید وجود ندارد که اجتهاد سهم عمده ای در پویایی اسلام داشته است و باعث گردیده که دین اسلام به یک دین فرهنگ ساز و متعالی تبدیل شود. یکی از عرصه های بسیار مهم در حوزه اجتهاد، عرصه مقاصد دین یا شریعت یا اهداف دین است. توجه به آن، ابهامات را رفع کرده و چهره پویای فقه را نشان می دهد. این تحقیق بر آن است که با نگاه به مقاصد شریعت را در فقه امامیه بررسی کند و نشان دهد که مقاصد شارع و نصوص مبین آن چه نقشی در فرایند استنباط حکم شرعی در فقه امامیه ایفا می کنند.

پژوهشگر این نوشته بر خود لازم می داند از راهنمایی ها و زحمات جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر فضالی و جناب دکتر ضیایی که در به انجام رساندن این تحقیق یاری رساندند کمال تشکر را داشته باشد و موفقیت روز افزون آنان را از خداوند بزرگ خواستار شود.

چکیده

مقصود از مقاصد الشریعه، اهداف خداوند از تشریح احکام اعتباری و عملی است. بین واژه های مصلحت و مقاصد شارع رابطه ناگسستنی وجود دارد بطوری که بحث از اقسام مصلحت با بحث از اقسام مقاصد به ترتیبی واحد انجام می گیرد. اصطلاح مقاصد الشریعه در میان اهل سنت رایج است و کتاب هایی از گذشته تا کنون در مورد آن نوشته شده است. ولی در میان شیعه به دلیل نوع مناسبات و ساختار اجتهاد و نیز شرایط تاریخی کمتر دیده می شود و بیشتر حکمت و علت به کار رفته است.

این تحقیق سعی دارد که جایگاه مقاصد الشریعه را در فقه امامیه روشن نماید. مقاصد شارع به واسطه نص شرعی نیز گاه در طریق غیر نص، قابل کشف است. عقل نیز در مواردی توانایی دریافت مقاصد شارع را از این مناسبات مذاق شارع در فقه شیعه با اصطلاح مقاصد الشریعه در فقه اهل سنت رابطه تنگاتنگی دارد و در برخی موارد این دو اصطلاح یکسان به نظر می رسند.

مقاصد شارع و نصوص مبین آن در احکام شرعی می تواند به عنوان منبع حکم شرعی قرار بگیرد. اما در عملیات فقهی، مستنبط با توجه به مقاصد شارع به تفسیر نصوص مبین حکم شرعی می پردازد. از طرف دیگر مقاصد شارع در فقه امامیه در کشور حکم حکومتی و تطبیق و اجرای احکام شرعی استنباط شده تأثیرگذار است.

متولی تشخیص مقاصد در مقام استنباط محض، فرد یا نهاد مسئول شرعی و در بخش استنباط و اجرا، حاکم شرع و گاه نهاد کارشناس و در بخش اجرا، فرد یا نهاد اجرایی است. جمود در به کارگیری مقاصد موجب صدور فتواهایی می شود که با مقاصد کلان شارع تعارض دارد و از طرف دیگر افراط در به کارگیری مقاصد سبب محدود کردن اراده الهی و محدود کردن آن در امور عبادی می شود.

مقدمه:

مقاصد الشریعه مسأله لای است که از گذشته در کتب اصولی اهل سنت مورد توجه بوده است و هم اکنون نیز نزد برخی از علمای اهل سنت به عنوان یک علم مستقل مطرح است که در این نوشته به بررسی این موضوع در فقه امامیه پرداخته می شود.

این مسأله: یکی از مسائل مهم در دانش فلسفه فقه، مقاصد شریعت می باشد.

در بحث مقاصد شریعت، حوزه وجود دارد که باید محدوده هر یک از این حوزه را مشخص کرد زیرا گاهی مقاصد دین بررسی می شود و گاه در دایره ای کوچکتر از مقاصد فقه بحث می شود و گاهی نیز مقصد و غایت یک یا چند حکم مورد نظر است. بنابراین می توان از این سه حوزه با سه واژه متفاوت یاد کرد: اهداف دین، مقاصد شریعت، ملاکهای احکام.

در حوزه اول اهداف و پرسشهای اصلی دین، مورد بررسی قرار می گیرد و جایگاه آن فلسفه دین است نه فلسفه فقه. بنابراین از چهار چوب فقه شریعت خارج می شود. گرچه پاسخ به پرسشهای مربوط به فلسفه دین در فلسفه فقه نیز مطرح است. در حوزه دوم مقاصد شریعت یا اهداف فقه مورد بررسی قرار می گیرد که در آن غایات بخشی از دین، یعنی فقه، مورد نظر است و جایگاه آن فلسفه فقه است.

حوزه سوم مربوط به ملاک، یا علت یک یا چند حکم است. در این جا از اهداف دین و مقاصد شریعت، گذر شده و از هدف حکم خاصی بحث می شود.

در این تحقیق به حوزه دوم و تا حدی به حوزه سوم پرداخته می شود و غایتمند بودن دین به عنوان اصل موضوعه پذیرفته می شود.

موضوعی که در این نوشته به آن پرداخته شده است جایگاه مقاصد الشریعہ در فقہ امامیہ است. مقصود از مقاصد الشریعہ، اهداف خداوند از تشریح احکام اعتباری و عملی در دین اسلام است. نظریہ مقاصد الشریعہ نظریہ ای است که در مقابل نظریہ تعلیل ناپذیری احکام شرعی مطرح است در این نظریہ احکام الہی طرق تحقق مقاصد عامہ شریعت است و در نہایت این مقاصد در خدمت اهداف دین می باشد. در این نظریہ اهداف دین، اهداف شریعت و اهداف جزئی هر حکم شرعی به صورت یک مجموعه منظم و در طول هم می باشند. قائلین به این نظریہ مقاصد شارع را تأمین کننده مصالح دنیوی و اخروی می دانند. تعبیر مقاصد الشریعہ اصطلاحی است که در میان اهل سنت رایج است. آثار و اہل اینکہ مقاصد و اهداف شارع را در قالب منابع مورد قبول خود به عنوان منبع حکم شرعی فرض می کنند و نیز از آن در بحث قیاسی استفاده می کنند، این اصطلاح را بکار برده اند. تعبیر حکمت و علت بہ معنی معنا در متون امامیہ بکار برده شده است. این تحقیق بر آن است کہ جایگاه مقاصد الشریعہ را در فقہ امامیہ مورد بررسی قرار دهد.

۲- پیشینہ تحقیق: همانطور کہ بیان شد دربارہ مقاصد الشریعہ بہ دلایلی کہ ذکر شد، کتابہای متعددی در میان اہل سنت نوشته شده است تا آنکہ اہل سنت و جماعت نیز مقاصد الشریعہ بہ عنوان یک علم در میان آنها مطرح است و آثار مستقلی در این موضوع نیز پیدا شده است اما در فقہ شیعہ بہ دلایلی کہ بہ آن اشارہ می شود، بہ این موضوع آن چنان کہ باید بحث نشده است. این دلایل بہ طور خلاصہ عبارتند از:

الف- استمرار عصر حضور امام معصوم از رحلت پیامبر (ص) تا سال ۲۲۱ هجری، یعنی آغاز غیبت کبری امام زمان (ع)، موجب شده است کہ منابع دین شناسی در فقہ امامیہ بیشتر از منابع اہل